

De vvd en het buitenland: een labiele vrede

Alvaro Pinto-Scholtbach bespreekt:
G.A. van der List, *De Macht van het Idee*.

*De vvd en het Nederlandse Buitenlands
Beleid, 1948-1994*, Rijksuniversiteit
Leiden, DSWO Press, 1995.

J. Voorhoeve, *Labiele vrede*,
Noordwijk: Uitgeverij Balans, 1995.

De politieke vormgeving van het buitenlandse beleid van Nederland is tijdens de naoorlogse jaren vooral gedomineerd door (katholieke) christen-democraten. Dit wil echter geenszins zeggen dat andere partijen er wat dit betreft niet toe deden. Met het verschijnen van *De macht van het idee. De vvd en het Nederlandse buitenlandse beleid, 1948-1994* is de rol van de liberalen bij deze vormgeving systematisch in kaart gebracht. Gerry van der List, wetenschappelijk medewerker van de liberale Teldersstichting, is er met dit boek in geslaagd een zeer leesbare en uitstekend gedocumenteerde informatiebron te leveren over het buitenlandse beleid van de vvd. Om het beeld zo compleet mogelijk te maken heeft hij voor dit promotie-onderzoek niet alleen gekeken naar het denken en handelen van Tweede Kamerleden en bewindslieden, maar

ook naar dat van senatoren, euro-parlementariërs, liberale publicisten en de Teldersstichting. Het totaalbeeld dat men na veertien, voornamelijk historisch-beschrijvende hoofdstukken krijgt, is echter niet verrassend. De vvd onderschrijft, evenals de andere grote partijen, de noodzaak van een breuk met de vooroorlogse neutraliteits-politiek en gaat in de hitte van de Koude Oorlog het 'God bless America' geleidelijk luider zingen. Meer en meer wordt daarnaast in de Europese integratie een nieuwe vorm van evenwichtspolitiek gezocht. Exclusief voor de vvd, voorzover je van partijpolitieke verschillen in het buitenlandse beleid kunt spreken, is haar fixatie op het nationaal belang en een bijna natuurlijk wantrouwen jegens de buitenwereld.

Liberaal?

Wat schort aan dit boek van Van der List? In de eerste plaats het 'idee' uit de titel. Aan het einde van de slotbeschouwing wordt een uitspraak geciteerd van vvd-buitenlandwoordvoerder Frans Weisglas: 'Het gaat om de macht van het idee. In de wereld van de banken is het geld belangrijk, in de buitenlandse politiek zijn het de ideeën die tellen'. Na meer dan 460 historisch-beschrijvende pagina's heeft de lezer alleen nog

geen idee wat de vvd-ideeën zijn (buiten de idee fixe van behoud en versterking van de geprivilegieerde (economische) positie van Nederland). Van een consistente afkeer van het kolonialisme en de inmenging in de interne aangelegenheden van andere staten, zoals nog te vinden was onder klassieke liberalen, was bij de vvd weinig sprake. In de jaren veertig en vijftig was de partij zowat de felste tegenstander van de onafhankelijkheid van Indonesië en de overdracht van Nieuw-Guinea; vanaf de jaren zeventig was men fel gekant tegen het 'paternalisme' van Pronk, maar wel voor een sterke bemoeienis met Suriname en in het algemeen voor inmenging van IMF en Wereldbank in ontwikkelingslanden, en voor een krachtige stellingname tegen communistische regimes. Ook ten aanzien van andere klassiek liberale denkbeelden, zoals het geloof in vrijhandel en de pacificerende werking van sterke internationale economische relaties, was men weinig dogmatisch; vrijhandel was prima en moest overal worden gepropageerd, maar niet ten koste van de eigen economie (van het Europees landbouwprotectionisme is nog steeds geen afstand genomen), terwijl men van sterke economische relaties tussen Oost en West ook eigenlijk niets moest hebben.

B O E K E N

Dat politieke principes of ideologieën in de buitenlandse politiek van staten geen alles overheersende rol spelen, is inmiddels een gangbare mening. Bepalend voor het buitenlands beleid is in de eerste plaats de positie van de nationale staat in het wereldsysteem. Met die positie moeten 'links' en 'rechts' rekening houden; de internationale speelruimte laat alleen eigen accenten toe. Links legt het accent op de werking van het volkenrecht, internationale solidariteit, ontwikkelingssamenwerking, verbreding van democratisering, collectieve veiligheid; rechts primair op de versterking van de eigen staat in de machtsstrijd tussen staten. Het buitenlands beleid van Nederland berust op een mix van beide perspectieven. Vanuit deze optiek is het dan ook niet moeilijk om, zoals Van der List doet, de Nederlandse buitenlandse politiek van deze eeuw in twee perioden in te delen: een klassiek-liberale tot de Tweede Wereldoorlog (dominantie van handelsbelangen en een geringe drang om politieke macht te verwerven, wat ten grondslag lag aan de neutraliteits- of zelfstandigheidspolitiek), gevolgd door een sociaal-liberale periode tot nu toe (lidmaatschap EEG, EG, EU, NAVO, en preoccupaties met rechtvaardige wereldorde, ontwikkelingssamenwerking). Het eigen accent van de VVD in deze context betreft de relatief sterkere Atlantische affiniteit en een grotere scepsis ten opzichte van ontwikkelingssamenwerking. De liberalen zijn voor het overige onderhevig geweest aan de algemene kentering van de Neder-

landse politiek. Van der List: 'de onvrede over de (sociale) gevolgen van een laissez faire-politiek uitte zich in Nederland niet slechts in het streven de markt-economie een sociale dimensie te geven door de opbouw van een verzorgingsstaat, maar tevens in een actieve en constructieve buitenlandse politiek waarin, vanuit het besef van de ontoereikendheid van non-interventie, geïverd werd voor een mondiale eerbiediging van klassieke en sociale mensenrechten. De klassiek-liberale binnenlandse en buitenlandse politiek van voor de Tweede Wereldoorlog werd geleidelijk een sociaal-liberale.'

Maar welke rol speelde de Koude Oorlog hierin? De ontdekking van het Zuiden, de internationale betrokkenheid bij de Derde Wereld, stonden immers primair in het teken van de Oost-West tegenstelling en niet van de opbouw van een mondiale verzorgingsstaat. Zeker onder Luns, daarbij lang gesteund door de felle anti-communist Jacques De Kadt, stond ontwikkelings-samenwerking voornamelijk in het teken van het buitenlands beleid. Het hulpbudget was bovendien beperkt en gebonden. Reformistische ideeën kregen pas voet aan de grond vanaf begin jaren zeventig onder het ministerschap van Pronk, en daartegen was de VVD fel gekant. Van de 'hogere' doeleinden van het buitenlands beleid, de klassieke en sociale mensenrechten van een ondeelbare internationale rechtsorde, was de VVD niet bepaald gecharmeerd. Dat blijkt vooral nu de Koude Oorlog voorbij is. Langzaam aan zien we hoe de VVD onder het lei-

derschap van Bolkestein een terugtrekkende beweging lijkt te maken richting de tijden van Oud. Nieuw wantrouwen jegens de buitenwereld en de nationale, cultuur-conservatieve wederopbouw voorop. Van der List stopt te abrupt bij deze ogenschijnlijke koerswijziging onder Bolkestein en waagt zich niet aan een poging om diens betekenis voor het buitenlands beleid van de VVD te analyseren. Misschien heeft dat te maken met de roes waarin hij verkeert nu er, zoals hij dat noemt, 'nieuw leven in de brouwerij' is gekomen. Want de bewondering die Van der List aan de dag legt voor Bolkestein als eenzame, intellectuele woestijnheilige is bijna ontroerend: 'Hoe gefrustreerd moet de naar discussie hunkerende Bolkestein zich eigenlijk wel niet in zijn eigen partij voelen?' vraagt hij zich af aan het slot. Hunkerend naar discussie binnen zijn eigen partij? Neem Gijs de Vries en Van Eekelen over 'Europa' en Voorhoeve voor de rest van het beleid en je hebt een levendige discussie.

Sociaal-liberale inspiratie

Voorhoeve's boek *Labiele vrede* kan in dit licht worden beschouwd als het oprechte betoog van een internationalist die zich aldus impliciet keert tegen het provincialisme van Bolkestein. Het is geen grondige analyse van de internationale turbulentie na 1989. Voorhoeve heeft niet de pretentie gehad om 'wetenschappelijk' werk te verrichten, zoals hij dat zelf ook aangeeft. Hij formuleert echter wel een aantal uitgangspunten voor een actief vrede- en veiligheidsbeleid en dat

B O E K E N

is tegelijkertijd de grootste verdienste van dit boek.

Betooog en uitgangspunten zijn gerelateerd aan een momentopname van het huidige 'labiel-polycentrisch wereldbestel'. Het beeld na 26 korte essays is apocalyptisch; wanorde, overbevolking, armoede en milieuverniëting. Voorhoeve doet echter alsof het vroeger anders was: rustiger, gestructureerder, minder bloed. Dat de wereldpolitiek ten tijde van de Koude Oorlog stabiel was zal niemand ontkennen, maar minder gewelddadig of rechtvaardiger? Op die vragen gaat hij niet in.

Een zekere nostalgie naar vroegere tijden ontbreekt ook niet bij de beschrijving van de eerste decennia actief Nederlands buitenlands beleid; de 'good old times' toen Nederland nog een relatief grote rol speelde in de vorming van naoorlogse structuren en een stempel kon drukken op het integratieproces in Europa. Maar verder dan de constatering van de 'inkrimping van Nederland als politiek-economische macht' gedurende de laatste decennia komt hij niet. In grote lijnen wordt weliswaar gesignaleerd hoe onze 'relatieve grootte' zou kunnen worden hersteld – 'door het verwerven van de internationale reputatie een geloofwaardige partner in multilaterale politiek te zijn' – maar wat dat moet betekenen voor concrete zaken als bijvoorbeeld de

opbouw van een Europees buitenlands beleid (wel of geen veto) of het wel of niet voorrang geven aan de uitbreiding van NAVO en EU boven de versterking van beide arrangementen, blijft in het midden. Voorzichtig wordt wel vastgesteld dat in Nederland op drie terreinen geen 'afkalvingsproces' heeft plaatsgevonden (ontwikkelingssamenwerking, wapenbeheersing en de bevordering van de mensenrechten), terwijl het op het relatief nieuwe terrein van internationaal milieubeleid veel kan presteren.

Labiele Vrede vertoont door Voorhoeves aanpak veel overeenkomsten met de nota's die door Jan Pronk in de afgelopen jaren zijn uitgebracht. Vooral omdat Voorhoeve normatief te werk gaat; hij legt zich niet neer bij de internationale chaos, de machtsstrijd tussen en binnen (amorele) staten, maar verklaart zich een 'praktisch gerichte idealist', een bestuurder die de bevordering van vrede en veiligheid als een kerntaak opvat. Dat hij vooral zijn eigen liberale gelederen in het vizier heeft gehad, blijkt uit zijn relativering van het nationaal belang (dat politiek bepaald moet worden) en uit zijn stellingname voor sociale rechtvaardigheid als voorwaarde voor individuele vrijheid. Zijn ethiek is dan ook die van Rawls; een resultaatgerichte ethiek waarin de ongelijke verdeling van macht alleen gerechtvaardigd is voorzo-

ver dat nodig is om de samenleving zo te besturen dat ieder zich optimaal voelt. De opgave voor de staatsman is om deze optimale toestand ook op mondiaal niveau te bereiken, zo stelt hij vastberaden. Minder vastberaden is Voorhoeve, en daarin zit het grote verschil met Pronk, ten aanzien van de vraag wat dit in termen van kosten voor Nederland moet betekenen. In hoeverre moeten we bij voorbeeld meer middelen uittrekken voor de ontwikkeling van de arme delen van de wereld, of in hoeverre moeten we bereid zijn levens op te offeren omwille van de mondiale vrede- en veiligheid? Wat te denken over de bijna exclusieve preferentie die het huidige, sociaal-liberale kabinet geeft aan economische belangen en de daaraan gekoppelde cultuur-relativistische benadering van mensenrechten, bijvoorbeeld in Indonesië? Hoe vastberaden is Voorhoeve ten aanzien van de Nederlandse bijdrage aan vredesoperaties na Srebrenica?

Labiele vrede kan desalniettemin een bijdrage vormen aan het intellectuele debat binnen de VVD dat Van der List zo graag wil, maar waar Bolkestein – gelet op de onderhuidse conflictstof – niet echt op zal zitten te wachten.

ALVARO PINTO-
SCHOLT BACH

Beleidsmedewerker Buitenland van de PvdA-Tweede Kamerfractie

